
Az első világháború és a modern Egyesült Államok születése

Michael S. Neiberg könyve bevezetőjében azzal kezdi mondandóját, hogy bemutatja az egyik legismertebb, az I. világháború idején legnépszerűbb amerikai sláger, az „Over There” (Odaát) szerzőjének és három legismertebb előadójának történetét. Az ő háttérük, semlegességből (vagy háborúellenességből) a hadba lépés támogatásába való átmenete jól leképezi, hogy miről is szól ez a könyv. A „The Path to War. How the First World War Created Modern America” (Út a háborúba. Hogyan hozta létre az első világháború a modern Amerikát) című kötet azt az alig három éves periódust elemzi, ami az első világháború kitörése (1914. július 28.) és az amerikai hadba lépés (1917. április 6.) között telt el. Ebben az időszakban az amerikai nemzet hosszú utat járt be a hadba lépést elképzelhetetlennek tartó semlegesség és a harcra kész, nemzetközi dominanciát vizionáló állapot között. A kötet célja az I. világháborúra adott különböző amerikai reakciók elemzése, illetve néhány kulcsfontosságú esemény (pl. a Lusitania elsüllyesztése, az örmény megszárlás, vagy az orosz cári rendszer összeomlása) értékelése az amerikai hadba lépésre gyakorolt hatásuk szempontjából.

A szerző, Michael S. Neiberg az US Army War College történészprofesszora, 1996-ban doktorált a Carnegie Mellon Egyetemen a pennsylvaniai Pittsburghben. Számos első világháborúval és az azt lezáró békerendszerrel foglalkozó könyv szerzője. Ebben a kötetben Neiberg alapvető állítása az, hogy a közkeletű véleménnyel ellentétben az amerikaiak nem pusztán a propaganda áldozatai, vagy egy messiáshajlamú elnök valamiféle vak követői voltak, hanem nagyon is tudatosan döntöttek a háborús részvétel támogatása mellett – még ha ezt azért is tették, mert úgy érezték, más lehetőség nem állt rendelkezésükre. Ezt bevezetője végén fogalmazza meg.¹

A mű nyolc, átlagosan harminc-harminc oldalas fejezetből áll, melyek kül- és belpolitikai kérdésekkel, honvédelemmel, identitás-problémákkal és

¹ Michael S. Neiberg: *The Path to War. How the First World War Created Modern America*. Oxford University Press, New York. 2016. 8.

más hasonló témakörökkel foglalkozva mutatják be az Egyesült Államok legfontosabb ügyeit az első világháború időszakában. Ezt egy rövid összegző fejezet és a jegyzetapparátus követi. A kötet végén egy tájékozódást segítő név- és tárgymutató is található.

A kötet első fejezete, a „Megérteni a két Németországot” (Understanding the Two Germanys) egy rövid történeti áttekintéssel kezdődik, amelyben Németország első világháborút közvetlenül megelőző eseményeit tekintti át. Itt kiemelten kezeli a Zabern-ügyet. Zabern (Saverne) egy kb. 9000 fős lakosságú elzászi város volt, ahol 1913 októberében tört ki botrány egy Forstner nevű német hadnagy előadása miatt. Forstner olyan kijelentésekkel hívta fel magára a figyelmet, mint például „ha megkéselsz egy elzászi fickót, nem két hónapot kapsz érte, hanem én adok neked mindegyikükért egy márkát.”² A kijelentések miatt bocsánatkérés nem történt, a városban tüntetések kezdődtek a német hadsereg ellen. Az ügyről a Reichstagban is parázs viták folytak, Vilmos császár a katonák pártját fogta és a sajtót hibáztatta, Bethmann Hollweg kancellár viszont a polgári lakosság oldalán állt. A válság ugyan lassan elvonult, de rávilágított Elzász-Lotaringia békés integrálásának kudarcára, és még a német lakosság ellenszenvét is kiváltotta a katonai hatóságok hatalmaskodása.³ Az amerikai közvélemény folyamatosan követte a Zabern-ügyet, rengeteg országos- és regionális újság foglalkozott vele. Az amerikaiakban elsősorban az keltett megütközést, hogy – amint a New York Tribune című lap fogalmazott – a német hadsereg nem az állam szolgájaként, hanem a polgári lakosság fölött „hűbérúrként” viselkedett.⁴ A szerző olvasmányos és informatív stílusban, széles sajtóanyaggal alátámasztva mutatja be az ügyet és annak lefolyását, nemzetközi visszhangját. A „két Németország” alatt a katonás, szigorú, porosz elitet és az egyre humanistább, tudományos szemléletmódú németséget értették a korszakban. Neiberg rámutat, hogy – főként a nagyszámú német bevándorló hatására – az amerikai közvélemény a jóra való német népet saját kormánya elnyomásának áldozataként kezelte. Fontos volt annak az elfogadása, hogy a német nép nem feltétlenül azonos a német állammal, tehát a német emberek véleménye sem feltétlenül egyezik a kormányuk álláspontjával. A szerző szerint ezt az amerikai közvélemény megértette, ami feltehetőleg igaz is, hiszen a lakosság egy része még a német tengeralattjárók támadásait (többek között a Lusitania ellen) is elfogadóan kezelte, mondván: az an-

2 Idézi Bihari Péter: 1914: A Nagy Háború száz éve. Személyes történetek. Kalligram, Bp. 2014. 114.

3 Uo.

4 Neiberg, i. m. 11.

tanthatalmaknak nincs joguk blokáddal éheztetni a német népet, csak azért mert a kormányaik között nézeteltérések mutatkoznak.⁵ A Németországgal kapcsolatos általános vélemény persze Belgium lerohanása után jelentősen rosszabbra fordult. Egy 350 amerikai napilapra kiterjedő, 1914 novemberét vizsgáló kutatás kimutatta, hogy az újságok 46 százaléka az antantot támogatta, mindössze 5 százalék (zömében német nyelvű) lap szimpatizált Németországgal, a maradék 49 százalék pedig semlegesnek vallotta magát, de számos cikket közöltek, amelyek a háború francia vagy belga áldozatai felé mutattak együttérzést.⁶

Neiberg kimerítően elemzi a Németországgal szembeni viszonyt mind a közbeszédben, mind pedig a társadalomban. Jól érzékelteti a németekkel szemben az ellenszenv növekedését, és a New York és New Jersey kikötőiben német szabotázsakciók keretében elsüllyesztett brit hajók ügyére is kitér. Hiányosságként talán annyi róható fel, hogy kevés szó esik a német állami propaganda akciókról. Ismeretes, hogy a német kormányzat kiterjedt akciók keretében igyekezett minél több amerikai sajtótermék kiadási jogának megszerzésével növelni propaganda-terjesztési eszközeinek számát. A cél kettős volt: antant-ellenes hangulat kialakítása az amerikai közvéleményben, illetve egy USA–Mexikó háború kiprovokálásának elősegítése.⁷ Jelentős sikert nem értek el, ráadásul a Zimmermann-levél nyilvánosságra kerülésének köszönhetően a provokáció még visszafelé is sült el számukra.

A második fejezet, az „Egy legtöbbek szerint nemes ügy” (A Cause Most Think Is Right) az önkéntességgel foglalkozik. Alapvetően a háború kitérőse körüli időszakhoz ad érdekes adalékokat, a fejezet elején például az 1914. július–augusztus során bármily okból (üzleti út, nyári vakáció) hadviselő országban rekedt amerikaiakat, hazajutásuk körülményeit ismerteti. Ezután egy homlokegyenest ellenkező csoporttal, az Európába igyekvő amerikai önkéntesekkel foglalkozik. Nem meglepő, hogy az önkéntesek döntő többsége („gyakorlatilag mindenki”) az antant támogatására indult, ami világosan jelzi, hogy hol állt az amerikaiak szimpátiája.⁸ Mind ezt természetesen az önkéntes adományokból összegyűlt háborús segélyek összegei is alátámasztják. Ismert, hogy Amerikában élő és dolgozó német, illetve osztrák–magyar állampolgárok között voltak olyanok, akik haza-

5 Akira Iriye: *The Cambridge History of American Foreign Relations. Vol. III: The Globalizing of America, 1913–1945.* Cambridge, 1993. 40.

6 Neiberg, i. m. 32.

7 A témáról bővebben: Heribert von Feilitzsch: *Operation „Perez”: The German Attempt to Own American Newspapers in World War I.* *FHC Annals: Journal of the Florida Conference of Historians.* Vol. 22 (June 2015), 87–102.

8 Neiberg, i. m. 44.

tértek, hogy „óhazájuk” hadseregeiben szolgáljanak. Nincs azonban adat olyan német, osztrák, vagy magyar származású amerikai állampolgárokról, akik önként jelentkeztek volna származási országukban katonai szolgálatra. A kötet ugyan nem tesz róla említést, de Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia más népei (pl. szlovákok, csehek, lengyelek stb.) viszont előszeretettel jelentkeztek harcra az antant oldalán, majd 1917-ben az USA hadseregébe is annak reményében, hogy kiharcolhassák saját hazájuk függetlenségét.⁹ Érdekes még, hogy amerikai állampolgárok (született amerikaiak is) tízezerrel mentek Kanadába, hogy a brit hadseregbe önkéntesként jelentkezzenek, de még néhány tucat amerikai a francia hadsereghez is csatlakozott 1914 augusztusának végéig.¹⁰

A harmadik, „A lehetetlen közép” (The Impossible Middle) című rész a Lusitania elsüllyesztését az ennek nyomán kialakult válságot, és a semlegesség feladásának kérdését ismerteti. A Lusitania-botrányt követően több szabotázs-akció terve is nyilvánosságra került, például egy Philadelphianban található lőszergyár felrobbantására irányuló osztrák-magyar akcióé is.¹¹ 1915-ben egyébként több német szabotőrt is elfogott a Szövetségi Nyomozóiroda, köztük két régóta az USA-ban élő vegyész, Robert Fayt és Charles von Kleistet, akik kémiai ismereteiket felhasználva gyártottak bombákat, közöttük szivarnak álcázott robbanó szerkezeteket is. Az előzőekhez hasonlóan itt is igen jól dokumentált kutatás eredményét olvashatjuk. A fejezet konklúziója az, hogy a bemutatott események olyan körülményeket teremtettek, hogy az amerikai közvélemény egyre inkább érezhette: az európai háború lassan, de biztosan az ő háborújukká is kezd válni – akár akarják, akár nem.

A negyedik fejezet, az „1916 és a büntudat bére” (1916 and the Wages of Guilt) az 1915 végi örmény népirtás történetével kezdődik. 1916-ban egy újabb szempont jelent meg az amerikai közvéleményben: a büntudaté. Az örmény népirtás szörnyű híre, valamint a tény, hogy az USA Belgiumnak sem kelt védelmére a „brutális erejű” Német Császársággal szemben, ellenérzést váltott ki sok amerikaiból Wilson semlegességi politikájával szemben. Ennek egyik fő szószólója Theodore Roosevelt volt, aki egyenesen úgy fogalmazott, hogy Amerika semlegessége, ami „visszatartotta az amerikaiakat attól, hogy tegyék a kötelességüket Mexikóban, a belgiumi gyalázatban és a Lusitania ügyben, lehetővé tette a törökök számára, hogy

9 Nancy Gentile Ford: *Americans All! Foreign-born Soldiers in World War I*. College Station. 2001. 17.

10 Neiberg, i. m. 45–46.

11 Neiberg, i. m. 80.

nőket és gyerekeket gyilkolhassanak.”¹² A lakosság egy részében megjelent a tehetetlenség, a lusta tétlenség érzése, és sokan feltették a kérdést: mi haszna az amerikai erőnek és értékeknek, ha nem használják arra, hogy helyesen cselekedjenek? Theodore Roosevelt és más közismert gondolkodók nyomán terjedőben volt a nézet, mely szerint annak, aki rendelkezik megfelelő erővel, kötelessége megvédeni a gyengéket azoktól, akik visszaélnék hatalmukkal. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a társadalom nem mutatott széles körű ellenállást, amikor – alig pár hónappal azután, hogy „Ő tartott távol minket a háborútól” (He kept us out of the war) szlogenjével megnyerje a választásokat – Wilson bejelentette az USA hadba lépését.

A „Nincsenek többé Jerikók” (No More Jerichos) című fejezetben Neiberg tovább fűzi a háborúról való amerikai gondolkodás történetét, még mélyebbre menve az elemzésben és tovább haladva a semlegességből a háborúpártiság felé vezető vonalon. A fejezet címe Jacob McGavock Dickinson (háborús veterán, jogász, egy ideig helyettes főügyész) egyik beszédére utal, aki azt mondta, „Nincsenek többé Jerikók, amiket kürtjeink megfújásával lerombolhatunk”.¹³ Ezzel Dickinson arra utalt, hogy akár tetszik az amerikai népnek, akár nem, a világ megváltozott, és a nemzetnek fel kell készülnie arra, hogy fegyverrel védje magát, ideálok nem fogják megadásra kényszeríteni az európai hadviselő feleket. Beszédének másik fontos része volt a „kötőjel-ellenesség” (Anti-Hyphenism). Ez a korszakban igen jellemző, egyfajta amerikanizálási mozgalom volt az Egyesült Államokban. Neve arra utal, hogy a mozgalom meg akarta akadályozni, hogy bevándorlók (azaz a kötőjeles amerikaiak – Hyphenated Americans) pl. olasz-amerikaiaként, vagy akár magyar-amerikaiaként jellemezzék önmagukat. A cél az volt, hogy ha már itt telepedtek le, váljanak is teljesen amerikaiakká és hagyják el korábbi identitásukat és egyéb kötődéseiket. Ennek egyébként maga Wilson elnök is a hívei közé tartozott.¹⁴

Dickinson felhívta a figyelmet arra, hogy a „kötőjelesek” felé megértéssel és türelemmel kell viszonyulnia a társadalomnak, hiszen ők is a nemzet részei, és az eljövendő krízis során lojálisak lesznek új hazájukhoz. Beszédére azért is nagy szükség volt, mert az 1915-ös események növelték az amerikaiak nemzetbiztonsággal kapcsolatos aggályait és egyre többen csatlakoztak az ún. Felkészülési mozgalomhoz (a tényleges katonai konfliktusra való aktív készülés a haditengerészet mint elsődleges, illetve a hadsereg

12 Neiberg, i. m. 97.; (fordítás tőlem: A. L.)

13 Idézi Neiberg, i. m. 124.; (fordítás tőlem: A. L.)

14 Bővebben erről: Hans P. Vought: *The Bully Pulpit and the Melting Pot. American Presidents and the Immigrant, 1897–1933*. Macon, GA, USA. 2004. 94–120.

mint másodlagos védelmi vonal megerősítésével – akár sorozás útján is).¹⁵ 1915 az amerikai közélet számos prominens személyét is a „Felkészülés” oldalára sodorta. Neiberg beszédek részletei és hangzatos című (pl. Felfegyverzett demokrácia) és tartalmú újságcikkek elemzésével jeleníti meg a korszakot és az említett jelenségeket, igen szemléletesen.

A következő, szám szerint a hatodik fejezet, az „Election Year Politics and National Defense” 1916-tal, a választás évével foglalkozik, és Wilson kampányának időszakát követi végig. Neiberg figyelmének fókuszában azonban nem maga a kampány, hanem az arról szóló társadalmi, illetve hadszervezési vita áll, hogy hadba lépés esetén milyen típusú hadsereget állítson ki az Egyesült Államok. 1916-ra már egyre nehezebben lehetett figyelmen kívül hagyni azt a nagyon is elképzelhető forgatókönyvet, hogy az USA rövidesen aktív részese lesz a háborúnak. A kampány során mind a republikánus, mind a demokrata jelöltek igyekeztek háttérbe szorítani az európai ügyeket, különösképp a Nagy-Britanniát támogató retorikájukat. Ennek oka az ír húsvéti felkelés brutális leverése miatti közfelháborodás volt, amit sokan a németek Belgium elleni agressziójához hasonlítottak Amerika-szerte.

Egy másik fontos kérdés viszont mégis előtérbe került, ez volt az idő közben politikai vitává alakult „Felkészülés” kérdése. Wilson ekkor még erősen ellenállt a kötelező sorkatonaság bevezetését és az ún. kontinentális típusú hadsereg bevezetését szorgalmazó javaslatoknak, amelyek olyan prominens politikusoktól érkeztek, mint például Lindley M. Garrison hadügyminiszter, vagy épp maga Theodore Roosevelt korábbi elnök.¹⁶ A szerző a fejezet nagy részében a Wilson és Garrison közötti vitát ismerteti (ez a hadügyminiszter lemondásával végződött), ami a sajtóban megjelent reakciókkal együtt érdekes képet fest a korabeli közhangulatról a hadsereg kérdésében. Szintén izgalmas része a fejezetnek a növekvő társadalmi pánik megjelenítése egy esetleges Amerika ellenes szervezkedéssel kapcsolatban (elsősorban Németország és Mexikó között), ami az USA hadba lépésének kiprovokálására irányult. Ez aztán, mint tudjuk, a Zimmermann-levél nyilvánosságra kerülésével bizonyítást is nyert.

A hetedik fejezet a „The Melting Pot, the War, and American Identity” címet viseli és ennek megfelelően az USA olvasztótégely-jellege, a háború és az amerikai identitás összefüggéseit vizsgálja. Régi alapvetés az amerikai

15 Tóth Péter András: *Az Amerikai Egyesült Államok I. világháborús részvétele és Európa-politikája*. In: Németh István (szerk.): *Az első világháború, 1914–1918. Tanulmányok és dokumentumok*. Bp. 2014. 232.

16 David M. Kennedy: *Over Here. The First World War and American Society*. New York, NY, USA. 1980. 17.

történetírásban, hogy a bevándorlók általánosságban támogatták a hadba lépést, mert az ország vezetése nyomást gyakorolt rájuk, hogy demonstráljanak „100 százalékos amerikanizmust”.¹⁷ Ennél persze jóval összetettebb dologról volt szó, ezért ez a fejezet elsősorban a bevándorló közösségekkel és azok háborúra adott reakcióival foglalkozik. Mindezt főként korabeli feljegyzések, beszédek, újságcikkek, levelek és egyéb levéltári források alapján teszi. A szerző sajnos nem foglalkozik külön a magyar bevándorlókkal, amit akár hiányosságként is felróhatnánk, de nem állítható teljes bizonyossággal, hogy ezt nem csak saját sértettségünk mondatná velünk. Bizonyos (például területi) szempontból jogos lépés volt ez Neiberg részéről, hiszen a magyar nem tartozott a legnépesebb bevándorló népek közé. A válogatásnál az amerikai népességi mutatókat vette figyelembe, ennek megfelelően németekkel, olaszokkal, (közép-kelet-európai, németországi és oroszországi) zsidókkal, illetve afro-amerikaiakkal foglalkozik kimerítően.

Az utolsó fejezet címe „Awaiting the Overt Act”, ami jól körülírja az 1917 elejére kialakult helyzetet. Az overt act az angolszász jogban a bűncselekmény tényleges elkövetését, a büntethető cselekmény megkezdését jelenti. Valóban: 1917-re az amerikai társadalom széles körben készen állt a háborúra. Nem támogatták ugyan aktívan a hadba lépést, de a pattanásig feszült helyzetben a társadalom jelentős része csak arra várt, hogy „visszaüthessen”, azaz hogy Németország valami olyat tegyen, ami egyértelmű casus belliként szolgálhat. 1916 végén Wilson ugyan úgy döntött, hogy még egy kísérletet tesz arra, hogy – a legerősebb, még mindig semleges ország vezetőjeként – a béke felé terelje a harcoló feleket, ám ő is, és támogatói is jól tudták, hogy még ha ez nem is sikerül, pusztán a próbálkozás ténye később felhasználható lesz annak bizonyítására, hogy az USA-nak mindig is békés szándékai voltak.¹⁸ Belgium lerohanása, az örmény népirtás, a lengyel bábállam létrehozása, a mexikói polgárháborúba való beavatkozás, a korlátlan tengeralattjáró-háború, a sorozatos szabotázsakciók amerikai földön és más hasonló cselekmények egyre kevesebb amerikaiban hagytak kétséget afelől, hogy Németország és szövetségesei (köztük elsősorban Törökország) nem kerülhetnek ki győztesen a konfliktusból. Végül, ennek betetőzéseként nyilvánosságra került a Zimmermann-levél is, amely konkrét katonai agresszióra buzdította Mexikót az Egyesült Államok ellen. Wilson békepróbálkozása persze kudarcot vallott, a társadalmi nyomás pedig egyre növekedett, amit a szerző a sajtóból és levelezésekből szépen dokumentálva be is mutat. 1917 februárjában még az oroszországi forradalom is megjelent a közbeszédben,

17 Neiberg, i. m. 179.

18 Neiberg, i. m. 206.

mint egy friss demokratikus próbálkozás, amelyet meg kell védeni a birodalmi agressziótól. Ez, és a Zimmermann-levél együtt képezték az utolsó cseppet, még a legádázabb izolacionisták és pacifisták poharában is.¹⁹

A szerző konklúziójában kifejti, hogy sokszor úgy tekintenek az első világháborús hadba lépésre mint Woodrow Wilson tragikus hibájára, amit a modern propaganda nyomása váltott ki. Neiberg a források széles tárházára támaszkodva állítja, hogy ez az álláspont nem tartható, az amerikai társadalom pedig nem a kormány és a pénzügyi elit tudatlan bábjaként sétált bele a háborúba, hanem nagyon is tudatosan figyelte a nemzetközi eseményeket, és háborúellenessége a nemzetközi események ismeretében, fokozatosan váltott át a hadba lépés támogatására. Mindez a tetemes mennyiségű forrás alapján világosan látszik. A háborúhoz való hozzáállás változását három pontban látja. Egyrészt felismerték, hogy a végtelennek tűnő háború tönkre fogja tenni Európát, ami ugyan „odaát” van, de mégis valamennyire mindannyiuk hazája. Másrészt kollektíve úgy érezték, hogy mivel nem volt részük a háború kirobbantásában, tulajdonképpen önvédelemből, és az emberiség tágabb értelemben vett érdekeinek védelmében lépnek be a „német imperializmus” ellen. Harmadrészt pedig széles egyetértés alakult ki abban, hogy saját etnikai identitásaik kevésbé számítanak nekik, mint a közös amerikai identitásuk. A háború oly mértékben felerősítette az asszimilációt, mint még azelőtt soha semmi.²⁰ Ezek az okok együttvéve eljuttatták az amerikai társadalmat arra a pontra, ahol már a háborúba való belépés kérdésére egyértelmű igennel válaszoltak.

Michael S. Neiberg széles sajtóanyag-bázisra és levéltári forrásokra támaszkodva, nagy szakmai felkészültséggel és olvasmányos stílusban járja körül az amerikai hadba lépés társadalom- és eszmetörténeti kérdéseit. Kisebb hiányosságai is inkább szórszálhasogató hozzáállással tűnnek ki. A források alapján a szerző kimutatja, hogy az 1914 és 1917 között eltelt időszak óriási jelentőségű volt az USA nemzetközi szerepének és más országokhoz való viszonyának alakulásában, illetve kialakította azt a külpolitikai konszenzust, ami egészen a hatvanas évekig fennmaradt. Összességében tehát a kötet hozzájárul az Egyesült Államok izolációs politikája feladásának és mai külpolitikájának jobb megértéséhez.

Michael S. Neiberg: *The Path to War. How the First World War Created Modern America.* (Út a háborúba. Hogyan hozta létre az első világháború a modern Amerikát). Oxford University Press, New York, NY, USA. 2016. 352 o.

19 Neiberg, i. m. 222.

20 Neiberg, i. m. 235.